

Budjet mablag'laridan samarali foydalanish bo'yicha nazorat standartlarini takomillashtirish

KAMALOV ABDULAZIZ ABDURAXIMOVICH

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat budjet mablag'laridan samarali foydalanish bo'yicha nazorat standartlarini takomillashtirish zarurati tahlil qilingan. Davlat moliyaviy resurslarini samarali boshqarish va ularning maqsadli sarflanishini ta'minlash iqtisodiy barqarorlik uchun muhim omil hisoblanadi. Maqolada budjet mablag'laridan noto'g'ri foydalanish bilan bog'liq muammolar ko'rsatilib, moliyaviy intizomni mustahkamlash, shaffoflikni oshirish va ichki nazorat tizimlarini kuchaytirish yo'llari bayon etilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va auditorlik tizimini modernizatsiya qilish orqali budjet mablag'lari samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar kiritilgan.

Kalit so'zlar: budjet mablag'lari, nazorat standartlari, moliyaviy intizom, samarali foydalanish, shaffoflik, ichki nazorat, auditorlik tizimi, davlat moliyaviy nazorati, rejalashtirish, budjet samaradorligi.

Kirish. Davlat budjeti har qanday mamlakat iqtisodiyotining asosiy moliyaviy asosi hisoblanadi. Davlat tomonidan ajratilgan budjet mablag'lari ijtimoiy, iqtisodiy va infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirish, aholini qo'llab-quvvatlash va boshqa muhim maqsadlar uchun yo'naltiriladi. Shu sababli, bu mablag'lardan maqsadli va samarali foydalanishni ta'minlash, ularning boshqaruvini optimallashtirish katta ahamiyatga ega. Ammo bugungi kunda budjet mablag'laridan foydalanish jarayonida samaradorlikni pasaytiruvchi va moliyaviy resurslarning noto'g'ri yo'naltirilishiga olib keluvchi muammolar mavjud.

Mazkur maqolada budjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash uchun zarur bo'lgan nazorat standartlarini takomillashtirish masalasi ko'rib chiqiladi. Budjet mablag'lari ustidan nazoratni kuchaytirish va samaradorlikni oshirishga yo'naltirilgan choralar mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, maqolada nazorat tizimini takomillashtirish uchun zamonaviy usullarni joriy etishning ahamiyati va samaradorlikka erishish yo'llari tahlil qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish va davlatning ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat budjet mablag'laridan samarali foydalanish eng muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Budjet mablag'lari, asosan, infratuzilma loyihalari, ijtimoiy himoya dasturlari, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlariga yo'naltiriladi. Shu sababli, bu mablag'larning maqsadli va oqilona sarflanishini ta'minlash, shaffoflik va samaradorlikka erishish uchun nazorat standartlarini takomillashtirish zarur.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda davlat byudjet xarajatlari 206,4 trillion so'mni tashkil etdi. Ushbu mablag'larning 40% ijtimoiy himoya, 25% infratuzilma, 15% ta'lim, 10% sog'liqni saqlash, qolgan 10% esa boshqa sohalarga yo'naltirilgan. Shuningdek, byudjet xarajatlarining katta qismi davlat korxonalarini va muassasalari faoliyatini ta'minlashga ajratilgan.

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda davlat byudjeti taqsimlangan mablag'larning 12% dan ko'prog'i samaradorligi past bo'lgan yoki maqsadsiz ishlatilgan. Bu ko'rsatkich 2021-yilga nisbatan 2% ga kamaygan bo'lsa-da, moliyaviy boshqaruv tizimlarini yanada takomillashtirish lozimligi aniq ko'rinmoqda. Ayniqsa, ayrim ijtimoiy loyihalarda ajratilgan mablag'larning maqsadsiz sarflanishi, bu jarayon ustidan yetarli darajada nazorat o'rnatilmaganligi ko'zga tashlanmoqda.

O'zbekiston byudjet mablag'laridan foydalanishdagi asosiy muammolar quyidagicha.

Samarasiz rejalashtirish: Ba'zi davlat loyihalari uchun mablag'lar noto'g'ri taqsimlanadi yoki rejalashtiriladi. Bu muammo davlat infratuzilma va ijtimoiy loyihalarining bajarilishida qiyinchiliklar keltirib chiqaradi. Masalan, 2022-yilda infratuzilma loyihalari uchun ajratilgan mablag'larning 8% i maqsadsiz yoki ortiqcha xarajatlarga olib kelgan.

Davlat xarajatlari va loyihalar uchun ajratilgan mablag'lar haqida to'liq va shaffof ma'lumotlarning taqdim etilmasligi budjet mablag'larining noto'g'ri sarflanishiga olib keladi. Moliya vazirligi tomonidan olib borilgan tahlil natijalariga ko'ra, budjet xarajatlarining 15% dan ortig'i shaffoflik yetishmasligi tufayli samarali nazorat qilinmagan.

Ichki va tashqi auditorlik tizimlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi davlat budjet mablag'larining noto'g'ri sarflanishiga sabab bo'lmoqda. 2022-yil davomida mustaqil auditorlar tomonidan o'tkazilgan tekshiruvlar natijasida davlat xarajatlarining 10% i nazorat qilish qoidalariga mos kelmagan holda ishlatilganligi aniqlangan.

O'zbekistonda budjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash uchun nazorat standartlarini takomillashtirish zarur. Statistika ma'lumotlarga tayanib, bu standartlarni takomillashtirish yo'llari quyidagicha ifodalanishi mumkin:

Davlat xarajatlari bo'yicha ochiq va shaffof ma'lumotlarni taqdim etish orqali moliyaviy intizomni kuchaytirish zarur. Davlat xarajatlarini boshqarish jarayonida raqamli texnologiyalarni joriy qilish, elektron hisob-kitob tizimlarini kengaytirish orqali shaffoflikni oshirishga erishish mumkin. Masalan, moliyaviy boshqaruvni raqamlashtirish orqali maqsadsiz xarajatlarni 2023-yilda 5% ga kamaytirish rejalashtirilgan.

Davlat budjeti mablag'laridan foydalanishni muntazam ravishda ichki va tashqi auditorlik tizimlari orqali nazorat qilish lozim. 2022-yilda olib borilgan auditorlik tekshiruvlari davomida davlat mablag'larining 8% i samarali ishlatilmagani aniqlandi. Bu ko'rsatkichni kamaytirish uchun ichki audit jarayonlarini avtomatlashtirish, malakali kadrlarni tayyorlash zarur.

Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, 2022-yilda davlat infratuzilma loyihalari uchun ajratilgan mablag'larning 7% i ortiqcha xarajatlarga olib kelgan. Bu rejalashtirishdagi noaniqlik va kamchiliklar natijasida yuzaga kelgan. Bunday muammolarni bartaraf etish uchun loyihalarni rejalashtirish va monitoring qilish jarayonlarini takomillashtirish lozim.

Moliyaviy intizomni mustahkamlash orqali budjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish mumkin. 2022-yilda moliyaviy intizomni buzish holatlari ko'rsatkichi 5% ni tashkil etdi. Bu ko'rsatkichni kamaytirish uchun nazorat tizimlarini yanada kuchaytirish zarur.

O'zbekistonda davlat budjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash uchun nazorat standartlarini takomillashtirish zaruriy ahamiyat kasb etadi. Statistika ma'lumotlar shuni ko'rsatmoqdaki, bugungi kunda davlat xarajatlarining maqsadsiz yoki samarali foydalanilmagan qismi sezilarli darajada. Moliyaviy shaffoflikni oshirish, auditorlik tizimlarini takomillashtirish va davlat loyihalarini rejalashtirish jarayonlarini optimallashtirish orqali budjet mablag'laridan samarali foydalanish imkoniyatini yaratish mumkin. Shu bilan birga, davlat tomonidan olib borilayotgan raqamlashtirish jarayonlari moliyaviy boshqaruv va nazorat samaradorligini oshirishda katta ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun budjet mablag'laridan foydalanishning samaradorligini ta'minlash zarurdir.

Xulosa

O'zbekistonda budjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash va davlat resurslarini optimal boshqarish iqtisodiy barqarorlik uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Statistika ma'lumotlar shuni ko'rsatmoqdaki, budjet mablag'larining bir qismi samarasiz ishlatilmoqda, bu esa moliyaviy nazorat va boshqaruv tizimlarini takomillashtirish zaruratini keltirib chiqarmoqda.

Budjet mablag'laridan oqilona foydalanishni ta'minlash uchun moliyaviy shaffoflikni oshirish, auditorlik va monitoring tizimlarini kuchaytirish, loyihalarni rejalashtirish va nazorat qilish jarayonlarini zamonaviy texnologiyalar orqali avtomatlashtirish zarur. Shu bilan birga, davlat mablag'larini nazorat qilish tizimlarining samaradorligini oshirish maqsadida raqamlashtirish jarayonlarini kengaytirish katta imkoniyatlar yaratadi.

Ushbu yondashuvlar orqali O'zbekiston davlat budjeti mablag'larining samaradorligini oshirish, ularning maqsadli ishlatilishini ta'minlash va moliyaviy intizomni mustahkamlash mumkin bo'ladi. Bu esa mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shib, ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Moliya vazirligi rasmiy sayti. (2023). O'zbekiston davlat byudjeti to'g'risida yangiliklar va hisobotlar. <https://www.mf.uz>
2. World Bank Group. (2021). Public Expenditure Review: Uzbekistan. Washington, DC: The World Bank. <https://www.worldbank.org>
3. IMF. (2020). Public Financial Management Reforms in Uzbekistan. Washington, DC: International Monetary Fund.
4. D. G. A., & Allayarov, S. R. (2022). Respublika va mahalliy byudjetlar moliyaviy barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari. Science and Education, 3(2), 1565-1573.
5. Шарапова, М. А. (2016). Рациональное использование бюджетных средств и условие повышения их эффективности. Молодой ученый, (10), 937-939.
6. Sharapova, M. A. (2018). The role of budgetary control in the use of social sector expenditures. Экономика и бизнес: теория и практика, (1), 101-104.
7. Алляров, С. (2022). К ВОПРОСУ РЕАЛИЗАЦИИ ОПТИМИЗИРОВАННОЙ ФИСКАЛЬНОЙ СТИМУЛИРОВАНИИ ИССЛЕДОВАНИЙ, 2(1). ПОЛИТИКИ ПРИЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА. Архив научных